

Gledališka kritika

Aktivno nasledstvo zla

Lev Nikolajevič Tolstoj: Oblast teme,
Slovensko ljudsko gledališče Celje, režiserka Maša Pelko,
ogled premiere 13. januarja

Petra Vidali

Oblast teme je verjetno Tolstojeva najbolj znana drama, pa vendar je, sploh seveda v primerjavi z njegovo prozo, relativno neznana. Napisal jo je konec osemdesetih let 19. stoletja, ko so bili veliki romani, po katerih ga pomnimo, že za njim in ko pravzaprav ni hotel, da bi ga pomnili (samo) po njih. Doživel je duhovno krizo, življenje postavil na religiozne temelje, se zbližal z ljudstvom in ga želel razsvetliti, kot to metamorfozo v gledališkem listu popiše Borut Kraševac.

Dramatika pripovedniku ni ležala, je pa ustrezala namenu. Ljudske igre so prišle lažje do ljudi kot zgolj zapisana beseda. Če jih pač ni prepovedala oblast, in Oblast teme je prepovedala, saj da gre za grozljivo sliko degradacije ruskega kmetstva. V njej res razsajajo alkoholizem in nasilje (moških) ter promiskuiteta (moških in žensk), oboji pa se ne ustavijo niti pred umorom tistih, ki temu zavržnemu bivanju stojijo na poti, ne bodijih treba starcev in dojenčkov.

Prerajeni Tolstoj je oblast teme premagal s svetlobo. V drami je, kot pravi Kraševac, jasno izražena linija, ki je pisatelja najbolj vznemirjala: "moralna razpuščenost - pijanstvo - zločin - kesanje - razsvetljenje - duhovni preporod". Hlapec Nikita, gnan od lastna želje po posedovanju teles gospodarjeve žene in hčerke, in spodbujan z materinimi ambicijami po gospodarjevih dobrinah in z gospodaričino slo, se na koncu stre pod težo dejanj in spoznanj in pod neskončno očetovo vero. Oče mu pravi: "Povej, sinko, vse povej, lažje ti bo. Pokesaj se pred Bogom, ne boj se ljudi. Bog je Bog! To je On!", in Nikita prizna svoje grehe in grehe svoje žene, prosi za odpuščanje in gre prostovoljno s stražarjema.

Celjska uprizoritev Oblasti teme je šele tretja slovenska uprizoritev po drugi svetovni vojni. Verjetno se je zdel Tolstojev tekst marsikomu preveč starosveten in preveč moralčen, v

ideološkem in žanrskem smislu. Pa vendar ni v novi uprizoritvi na odru SLG Celje ne eno ne drugo. Kako so ustvarjalci z režiserko Mašo Pelko na čelu postavili večno in sodobno (ampak ne aktualistično) zgodbo o vztrajajočih mehanizmih nasilja?

Gotovo najprej s prevodom Tatjane Stanič, ki zveni izjemno sodobno. Prebrali smo, da je bil Tolstoj sam pri jezikovnih izbirah izjemno naturalističen, vseeno pa smo presenečeni, ko vokabular spominja bolj na kak "teater v fris" kot na folklorno rusko 19. stoletje.

Potem svoje prispeva scenografija. V ves čas tematičnem abstraktnem prostoru je fiksni samo notranji, zaprt prostor. Steklена konstrukcija aludira na konkretne arhitekturne fenomene - od starih verand do novih zimskih vrtov -, a nosi transhistorične pomene (dihotomije prikritost - transparentnost, zamejenost - odprtost ...) in generira izvrstne uprizoritvene rešitve. Prav pride tudi ob "citiranju", posebnem dramskem prenosu premega govora, ki ga prakticira Tolstoj. Zemlja, ki prekriva tla, je seveda označevalec ruralnosti, a tudi indic organskosti in nerafiniranosti. In celo stalni premični scenski elementi, "ikonični" plastični stoli, ki so zasedli slovensko sodobno mesto in vas, ne delujejo naturalistično in aktualistično, temveč dobijo samostojno, nadčasno identiteto. Med tekstilnimi materiali prevladuje umetno krzno, plašči in jakne odlično služijo mrzlim ruskim zimam Tolstojeva časa in kič estetiki našega.

In ko igralci enkrat vstopijo v tak prostor (in kostume), ostanejo (ujeti) do konca. Plani se menjavajo, akterji pa ostajajo na sceni skoraj ves čas oziroma vsaj veliko več časa, kot jim ga je predvidela drama. Režija jih zaposli tudi takrat, ko je fokus drugje, nenehen odrski vrvež pa ne služi samo formalni dinamiki uprizoritve, ampak jo tudi semantično polni. Žrtve in rablji ne morejo izstopiti iz začaranega kroga nasilja, vračajo se in vztrajajo. Brezčasnost in sedanost ter izrednost in vsakdanost dogajanja hkrati naznanja in zaznamuje tudi glasba - naraščajoči tuš bobnov včasih

zamenjajo božični in ljubezenski šlagerji.

Uprizoritev je dvodelna, pavza pa ni postavljena na sredino, temveč pred konec. Da zajame sapo za dejanje detomora, ki se zdi danes morda še večji tabu kot v Tolstojevih časih. Kako uprizoriti nemogoče? Režiserka je subtilno vzpostavila morečo atmosfero (funkcijo odlično opravita tako obredni ples kot krvava poročna obleka) in prav najbolj izstopajoče "aktivnosti" postavila neaktivno, kot strašljivo radijsko igro.

Kako se prilika konča? Načeloma sta dve možnosti, lahko se konča z moralno rešitvijo in kaznijo ali čistim pogubljenjem in kaznijo. Tolstoj se je, tako kot v nekaterih krajših zgodbah za ljudstvo, vendar tudi v romanih, zlasti v Vstajenju, torej odločil za preporod. Uprizoritev pa izbere konec brez (javnega) priznanja krivde, brez vstajenja in brez kazni. Še huje, ne odloči se samo za črtanje odrešenja in tako za nedejavno perpetuiranje, temveč za aktivno nasledstvo: z brisanjem sledi zločina si vstop v občestvo odraslih grešnikov pridobi najmlajša in neomadeževana deklica. (En otrok je bil umorjen, drugi pa sprejet v občestvo morilcev, bi se glasil drastični rezime.) Režijska intervencija je torej izrecno antitolstojevska. Ampak težko bi si zamislili samovoljo, ki bi bila bolj na mestu. To je edini konec, ki ga takšna zgodba danes lahko ima. Edini konec, ki ustreza verjetnosti in nujnosti časa, je tudi uprizoritveno učinkovit. Samo ob mislih na otroke se včasih še zgane mrtev moralni čut sodobnosti. Samo še ob vprašanju, kaj bomo pustili otrokom, za trenutek zastane uničevalna mašinerija. Uprizoritev je dosledna in pokaže, da je tudi deklarirana skrb za otroke (samo)prevara in da je oblast teme neustavljiva in večna. Ampak ko ob gledanju brezkompromisne slike nasilja mislimo svet, ves čas tudi čutimo človeka, njegovo stisko in naprežanje. Oblast teme v tej sveži, suvereni in celostni uprizoritvi zasije kot polnokrvna drama.

In takšen je tudi igralski angažma. Celjski ansambel je po zelo dolgem času deloval kot močen orkester, enako pa bi lahko izpostavili posamezne vloge. Dolgoletnim članicam in članom kolektiva, Lučki Počkaj v vlogi zavržene žene, Barbari Medvešček v vlogi grobe matere, ki za dobro sina narekuje ubijanje, Aljoši Koltaku kot ubogemu na duši in edini vesti družine hkrati, ter Andreju Murencu kot primitivnemu hirajočemu patru

familias, se suvereno pridružuje mlajša, a na celjskem odru že ustaljena generacija: Maša Grošelj prinaša svetlobo z vlogo nedolžne zavržene ljubice, Urban Kuntarič pa z vlogo še ne povsem pokvarjenega hlapca. Odločilne, nikakor ne stranske vloge pa polno zasede zadnja generacija igralk in igralcev: Lovro Zafred kot Nikita, Eva Stražar kot zapeljana hčerka in gostja Nika Vidic kot otrok, ki v Oblasti teme potegne zadnje poteze.

Predstava misli svet, a tudi čuti človeka, njegovo stisko in naprežanje

Ustvarjalci uprizoritve

Režiserka **Maša Pelko**
Dramaturga **Tatjana Doma,**
Rok Andres
Scenograf **Dorian Šilec Petek**
Kostumografka **Tina Bonča**
Skladateljica **Mateja Starič**
Svetovalec za odrski gib **Klemen Janežič**
Oblikovalec svetlobe **Andrej Hajdinjak**
Lektorica **Živa Čebulj**
Svetovalka za govor in kontekst **Tatjana Stanič**
Igrajo
Andrej Murenc
Lučka Počkaj
Eva Stražar
Nika Vidic, k. g.
Lovro Zafred
Aljoša Koltak
Barbara Medvešček
Maša Grošelj
Urban Kuntarič

Foto: Jaka BABNIK